

1. *Бальтазар Г.У.* Принципы христианской этики / Бальтазар Г.У., Ратцингер Й. (Бенедикт XVI), Шюрман Х. – М. : Библейско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007. 2. *Ратцингер Й. (Бенедикт XVI).* Сущность и задачи богословия. Попытка определения в диспуте современности / Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). – М. : Библейско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007. 3. *Завалько Г.А.* Проблема соотношения морали и религии в истории философии / Завалько Г.А. – М. : Ком Книга, 2006. – С. 207. 4. *Геффдинг Г.* Философия религии / Геффдинг Г. [изд. 3-е.]. – М. : ЛКИ, 2007. 5. Там само. – С. 1. 6. *Барт К.* Оправдание и право / Барт К. – М. : Библейско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2006. – С. 27–28. 7. *Ковлер А.И.* Антропология права : учебник / Ковлер А.И. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. 8. Там же. – С. 414–415. 9. Там же. – С. 425–426. 10. Там же. 11. *Салагай О.О.* Трансплантация органов и тканей человека в международно-правовом и сравнительно-правовом аспекте / О.О. Салагай // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2011. – Вып. 1 (№ 26). – С. 74–75. 12. *Рейчеле Дж.* Активная и пассивная эвтаназия / Дж. Рейчеле // Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. – М., 1990. – С. 75. 13. *Ковлер А.И.* Цит. работа. – С. 7. 14. *Рейчеле Дж.* Цит. работа. 15. *Олейник О.* Этические и правовые аспекты эвтаназии / О. Олейник // Юридическая практика. – 2001. – 28 ноября. 16. *Чистяков Г.* Умирание или эвтаназия? / Г. Чистяков // Русская мысль. – 1998. – 3 декабря. 17. *Вильверде К.* Страдание и смерть / К. Вильверде // Философская антропология. – М., 2000. – С. 330. 18. Там же. – С. 340–341.

УДК 340.13

О. В. МИНЬКОВИЧ-СЛОБОДЯНИК

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Здійснено спробу проаналізувати сферу впливу засобів масової інформації на розвиток і вдосконалення правової і політичної культури. Акцентовується увага на основних проблемах, пов'язаних зі здійсненням засобами масової інформації діяльності у напрямку підвищення правової і політичної культури.

Ключові слова: *правова культура, політична культура, засоби масової інформації, політичні комунікації, інформаційний розвиток.*

Минькович-Слободяник Е.В. Роль средств массовой информации в формировании правовой и политической культуры

Предпринята попытка проанализировать сферу влияния средств массовой информации на развитие и совершенствование правовой и политической культуры. Акцентируется внимание на основных проблемах, связанных с осуществлением масс-медиа своих профессиональных функций и их влиянием на развитие и повышение уровня правовой и политической культуры в обществе.

© **МИНЬКОВИЧ-СЛОБОДЯНИК** Олена Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

Ключевые слова: правовая культура, политическая культура, средства массовой информации, политические коммуникации, информационное развитие.

Myukovych-Slobodianyuk O.V. The Role of The Mass Media in The Formation of Legal and Political Culture

The state of Ukraine has chosen a democratic way of development, but in then it has faced significant difficulties in the legal and political life of the society. After twenty three years of independence we still find ourselves in a kind of a transit society which, having taken a step ahead, then takes two steps backwards. Deep political, legal, spiritual, informational transformations of the last months influence not only the society, but its culture as well – including legal and political one. This process is especially vivid in the integral informational culture, for, as a famous banker and politician N. Rotshild once said: «He who owns the information, owns the world». The principal source of information that builds up the awareness of the Ukrainians is mass media. Therefore, undoubtedly, the research of the influence and role of the mass media on the formation of legal and political culture in the society is rather topical.

The present article is an attempt to shed the light on the main problems in the formation of legal and political culture through the mass media, as well as the media's role in the process. It covers such matters as manipulation of the citizens' consciousness via mass media, and defines the types of such manipulation. The paper also examines the types of editorial policy that exists nowadays in our country and its influence on the formation of legal and political culture. We have also looked into the major functions of the mass media whose performance ensures formation and increase of the citizens' legal and political awareness. Besides, in the article we have sought to analyze a certain bloc of norms and regulations that cover social relationships in the given domain, and their influence on legal and political culture.

Key words: judicial culture, political culture, mass media, political communications, information development.

Україна обрала для себе демократичний шлях розбудови державності, але в процесі його здійснення вона зіштовхнулася зі значними складнощами в правовому й політичному житті суспільства. За двадцять три роки своєї незалежності ми й досі знаходимося в транзитному суспільстві, яке, зробивши крок вперед потім робить два кроки назад. Глибокі політичні, правові, духовні, інформаційні трансформації останніх місяців впливають не тільки на суспільство але й на його культуру, в тому числі правову й політичну. Особливо яскраво цей процес прослідковується через інформаційну культуру, адже колись відомий банкір та політик Н. Ротшильд слушно зауважив: «Хто володіє інформацією – володіє світом». Основним джерелом, що формує свідомість українців, є засоби масової інформації. Тому й дослідження питання впливу і ролі засобів масової інформації у формуванні правової і політичної культури суспільства є надзвичайно актуальним. Це питання досліджували багато фахівців, зокрема, такі як: В. Галунько, Н. Войтович, Г. Клімова, О. Головчук, В. Співак та інші. Разом з тим, внаслідок підвищеної динаміки змін у досліджуваній сфері, цілий ряд

питань потребують додаткового вивчення. У відповідності з цим метою пропонованої статті є виявлення ролі засобів масової інформації у формуванні правової і політичної культури суспільства.

Виклад основного матеріалу варто розпочати з розуміння того, що свідомість пересічних громадян у суспільстві формує так звана масова культура. Доречною є думка Т. Фотопаласа, згідно з якою доки люди живуть у суспільстві вони потребують певної популярної культури, тобто масової, яку їй надають мас-медіа¹. Безумовно, найбільший вплив на пересічного громадянина, на його свідомість, як правову так і політичну, справляють засоби масової інформації, а саме – телебачення, радіомовлення та Інтернет. Через них суспільство усвідомлює реальність і аналізує її. Усі особи, причетні до масової культури, поділяються за критерієм спеціалізації на дві категорії: 1) «творці» масової культури – продюсери, журналісти, актори, співаки, так звані зірки; 2) споживачі – пересічні громадяни. На перших лежить своєрідна місія – формувати в людей любов до Людини і Бога, повагу до суспільства й держави, патріотизм². У цьому переліку найбільшу роль відіграють журналісти, оскільки саме вони є носіями суб'єктивних прав і визначених державою юридичних обов'язків щодо інформування населення нашої держави з приводу тих чи інших питань.

Правове унормування журналістської діяльності сьогодні є достатньо врегульованим у вітчизняному законодавстві, зокрема Конституцією України і Законами України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про авторські та суміжні права», «Про інформаційні агентства», «Про рекламу», «Про суспільне телебачення та радіомовлення», «Про національну раду з питань телебачення і радіомовлення», «Про порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» і т. ін. Всі вони покликані захищати і гарантувати свободу слова в нашій державі. Конституція України в 34 статті закріплює: «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». Однак демократичне суспільство не гарантує абсолютного забезпечення цього різновиду прав, а тому для забезпечення громадського спокою, запобігання порушення прав та інтересів інших осіб дані права можуть зазнавати певних обмежень, що і визначено в другій частині статті 34 Конституції України. Крім того в нашій державі рядом нормативно-правових актів заборонена цензура, що є цілком логічним, оскільки свобода слова несумісна з останньою.

Ще одним фундаментальним правом у даній сфері є право на інформацію, яке закріплене у ст. 5 Закону України «Про інформацію», а саме:

кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації особою своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб³. Окремо визначається у ст. 34 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу)» право громадян на оперативне одержання публічно поширюваної інформації про діяльність державних органів і організацій, об'єднань громадян та їх посадових осіб, а також інших відомостей, необхідних для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій⁴.

Слід констатувати, що, не дивлячись на досить серйозний арсенал правових норм у даній сфері, все це ще не означає, що практика застосування зазначених норм відповідає змісту й духу відповідних законів. Для цього в Україні, крім розвитку самого законодавства в даній сфері і певної політичної волі, повинна розвинутихся правова і політична культура самого суспільства, яка відповідно буде стояти на сторожі достовірності й неупередженості щодо отримання інформації.

У національному законодавстві сформовані три основні функції ЗМІ – інформаційна, агітаційна та просвітницька. Якщо перші дві є відносно врегульованими, то питання з просвітницькою функцією залишається відкритим, не дивлячись на зміни в чинному законодавстві і прийняття довгоочікуваного Закону «Про суспільне телебачення і радіомовлення».

Важливість просвітницької функції, на наше глибоке переконання, полягає в тому, що саме за її допомогою формується правова й політична свідомість громадян. Зокрема, просвітницька функція ЗМІ яскраво проявляється в умовах виборчих процесів. Діяльність засобів масової інформації у виборчому процесі здійснюється через процес політичної комунікації – обмін інформацією між політичною системою та громадянським суспільством. Ідеальна модель політичної комунікації означає високий рівень правової культури учасників виборчого процесу, наявність діалогу між політичною елітою та громадянами за допомогою незалежних засобів масової інформації⁵.

Як відомо, незнання законів не звільняє від відповідальності, тому громадяни сьогодні потребують цілодобової інформації про зміни в законодавчому полі нашої держави, тим паче, що на практиці саме населення вкрай низько оцінює свою обізнаність у даній сфері. Лише 1,5 % жінок та 38,8% чоловіків вважають, що вони добре поінформовані про українські закони, а 38,7% чоловіків та 37,3% жінок знають їх тільки частково. Але найбільшу групу на сьогодні (41,4% чоловіків і

44,9% жінок) складають ті, хто законів не знають, але прагнуть щось про них дізнатись. І тільки 4,9% чоловіків і 4,4% жінок стоять на позиції «законів не знаю і знати не хочу»⁶.

Враховуючи наведені результати соціологічних опитувань, більш зрозумілою стає проблема низького рівня правової і політичної культури в нашому суспільстві. Не знаючи законів, не вмюючи активно відстоювати власні громадянські права, люди втрачають і свої політичні права, здатність критично оцінювати владу і ті політичні кроки, які вона робить на шляху розбудови нашого суспільства і демократичних перетворень у державі. В цьому контексті саме ЗМІ через покладену на них просвітницьку функцію можуть ефективно впливати на формування і розвиток правової і політичної свідомості громадян, відповідної культури соціуму. Перевагою ЗМІ перед іншими каналами правового і політичного інформування населення є оперативність подання інформації, широке охоплення населення, щоденність впливу і доступність правової інформації, яка подається ними для громадян.

Доступність правової інформації, що подається ЗМІ, пояснюється, по-перше, тим, що на противагу офіційному виданню закону, що містить лише сам його текст, ЗМІ у більшості випадків супроводжують переказ його норми з роз'ясненням того, як її тлумачити на практиці. По-друге, ця інформація сама знаходить свого адресата без звернення будь-куди⁷. У цьому зв'язку роль преси, радіо і телебачення у формуванні правової та політичної свідомості, а через них і правової та політичної культури українських громадян важко переоцінити.

Разом з тим часто ЗМІ справляють і деструктивний вплив на формування правової та політичної культури громадян, змінюючи їх правосвідомість. Так, у ЗМІ інколи активно обговорюються невдалі законопроекти, які ще не пройшли доопрацювання і не отримали згоду законодавця, що формує низьку якість уявлення про законотворення загалом. На радіо і телебаченні спостерігається негативний аспект звернення до випусків новин і аналітичних передач, що полягає у вибірковості подання інформації: «скандальні», непопулярні закони, як правило, отримують в ЗМІ найбільшу огласку⁸. Те ж саме спостерігається й на політичних ток-шоу, які формують політичну свідомість громадян через спілкування політиків між собою, що, по суті, не призводить до покращення політичного клімату в державі та є, на нашу думку, частиною політичної агітації і проведення піар-компаній парламентарів у режимі «non-stop». Саме тому журналіст, як носій політично і соціально забарвленої інформації, повинен ретельно перевіряти її з точки зору правдивості, доцільності саме в цей момент і на даному політичному етапі розвитку суспільства, а надто, коли ця інформація стосується змін до законодавства і їх впливу на подальший розвиток суспільства.

Слушним є з цього приводу зауваження Ю. Тодики, що саме ЗМІ сприяють правовій орієнтації громадян через розповсюдження правової інформації, яка впливає на поведінку суб'єктів правовідносин, формує їх правосвідомість, мобілізує на активну участь у державному та суспільному житті⁹.

Саме сьогодні, в умовах неоголошеної війни, кризи влади, економічної кризи в нашому суспільстві, ми як ніколи потребуємо достовірної інформації, яка б поширювалася ЗМІ, потребуємо певних зрушень у правовій просвітницькій діяльності за допомогою даних засобів. Натомість, не дивлячись на ті «гучні» зміни, які декларує сьогодні діюча влада, на практиці нічого не змінюється. Ми знову знаходимося у передвибірчій гонці, знову з екранів телевізорів і всесвітньої павутини отримуємо потоки неперевіреної інформації, за недостовірність якої притягнути на практиці до «реальної» відповідальності нікого не можна. Певну надію можна було плекати з прийняттям Закону України «Про суспільне телебачення та радіомовлення» від 17 квітня 2014 року, але даний закон ні слова не містить про правову просвітницьку діяльність ЗМІ. Тобто, скоріше за все, йдеться про те, що цей процес буде відбуватися сам по собі. Між іншим, навіть цей нормативно-правовий акт не враховує питання редакційної політики каналу і проблем з нею пов'язаних. Адже, не секрет, що об'єктивність і достовірність даних, а значить і рівень правової й політичної культури самого засобу масової інформації залежить від редакційної політики, яка може бути різною.

В українському медійному просторі існує три типи редакційної політики – авторитарна, корпоративна та ліберальна. Авторитарна модель редакційної політики застосовується в партійних виданнях. Її зміст полягає у свідомому та цілеспрямованому поданні певним засобом масової інформації офіційної точки зору партії. Ця ж модель застосовується і в державних друкованих виданнях, прямою функцією яких є обслуговування інтересів державного органу, що виступає засновником того чи іншого мас-медіа. Корпоративна модель дещо гнучкіша, хоча і не виключає залежності масмедіа від тих чи інших суб'єктів політичного процесу. Засоби масової інформації в рамках цієї моделі мають змогу почуватися й поводитися вільніше, забезпечуючи більш об'єктивний та незаангажований рівень інформування громадян. Ліберальна модель соціальної відповідальності передбачає забезпечення якісного та об'єктивного інформування громадян, оскільки власник засобу масової інформації не втручається в редакційну політику¹⁰. Ми прагнемо до створення ліберальної моделі редакційної політики. Власне, Закон України «Про суспільне телебачення і радіомовлення» і є цією спробою, але не більше. Сьогоднішній медіа-простір застряг десь поміж авторитарною та корпоративною моделями і тяжіє то до

однієї, то до іншої, в залежності від того, якою буде діюча влада в державі – більш прокремлівською чи проєвропейською.

Досліджуючи далі медійне законодавство, бачимо, що законодавець не приділяє їй ніяких конкретних вимог до правової і політичної культури окремо взятого журналіста, редактора і т. д., а правова і політична культура кінцевого медійного продукту (новини, політичні ток-шоу, аналітичні передачі й рубрики) на всі 100% залежить від колективу, який її розповсюджує. Хоча з даною тезою в повному обсязі можна й не погодитись, оскільки сама по собі особа (наприклад, журналіст) може мати високий рівень правової й політичної культури, але на неї може здійснюватися вплив з боку керівництва тієї групи, в якій вона знаходиться більшу частину свого часу (трудоий колектив). Велике значення також мають економічні чинники, надто в державі, яка має не тільки значні політичні проблеми, неоголошену війну але й суттєві економічні складнощі. Йдеться про те, що більшість журналістів саме через економічний чинник не готові позбутися свого робочого місця. І в цьому контексті правова й політична культура відходять повністю на останній план, а разом з ними – мораль, відчуття справедливості, правдивість інформації. Прикладом можуть слугувати буремні події зими 2013-2014 років, коли більшість центральних телерадіоканалів (Інтер, Україна, УТ-1 і т.ін.) подавали інформацію у розрізі, потрібному владі, а не так як вимагає закон – об'єктивну, достовірну, правдиву, перевірену. На так звані опозиційні ЗМІ тодішня влада чинила значний адміністративний вплив (зокрема, обшуки, перевірки), особливо це стосувалося окремо взятих журналістів. Виникає питання, для чого все це було потрібно? Справа в тому, що ЗМІ є не тільки провідником у суспільстві щодо питань основних політичних, правових і економічних засобів його розвитку. Саме через ЗМІ здійснюється масштабне маніпулювання свідомістю населення, яка в питаннях рівня правової і політичної культури відіграє найголовнішу роль.

Якщо частина засобів масової інформації починає діяти в одному напрямі, ретранслюючи однакові інтерпретації політичних подій, то роль їх у процесах формування громадської думки різко підвищується завдяки виникненню специфічного кумулятивного ефекту. Водночас і для самих засобів масової інформації зростає загроза стати заручниками політичних і технологічних маніпуляцій. Соціополітичним чинником, який підвищує небезпеку масових маніпуляцій громадської думки за допомогою ЗМІ, є наявність тотальних порушень принципу рівного доступу політичних сил до ЗМІ (непропорційність представлення суб'єктів виборчого процесу в повідомленнях). Методами маніпулювання інформацією є: сортування, замовчування, дозування інформації, домінування оціночних суджень у повідомленнях, вилучення окремих

відомостей із загального контексту, незбалансоване подання інформації щодо дій певних політичних сил¹¹. Найбільш яскраво ця діяльність прослідковується під час виборчого процесу. Зокрема, якщо взяти інформаційну кампанію перед позачерговими виборами до Верховної ради України 8 скликання, то ми можемо побачити як через ЗМІ формують політичну свідомість виборців, включаючи в цей процес подекуди некоректну політичну рекламу партій та блоків. Оскільки українці є нацією візуалістів, тобто вплив на нашу свідомість в основному мають картинки, а не реальні вчинки представників партій чи окремих народних депутатів, то для маніпуляцій зі свідомістю громадян обиралися конкретні картинки, підкріплені гаслами: «За мир!» – на тлі сюжетів війни (Опозиційний блок); «Не відпустимо дітей на війну!» – на тлі могил та хрестів (партія Солідарність жінок України) і т.д. Усе це сприяє маніпуляції свідомістю громадян. При цьому жодна партія чи кандидат у народні депутати не показали через свої політичні реклами, які безсумнівно є найбільш дієвим інструментом впливу на свідомість громадян, жодного реального вчинку, результатів роботи чи відповідних прагнень.

Підсумовуючи вищесказане, варто відзначити, що правова й політична культура, безсумнівно, отримують свій розвиток і підвищення рівня через ЗМІ найшвидше. Але ми сьогодні не маємо чіткої концепції, за якою могла б розвиватися правова й політична культура нашого соціуму, тому такий розвиток відбувається стихійно, під впливом революційних перетворень, через досвід війни та загибелі тисяч наших громадян, через окуповані землі, постійний страх серед населення. Люди сьогодні потребують реформаторських змін не тільки в сфері судочинства, економіки і т.д., але й у сфері правової та політичної культури, адже в нашій державі до сьогодні не існує жодної комплексної програми з підвищення правової і політичної культури. Були, звичайно, зроблені деякі спроби в цьому напрямку, зокрема, прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р. № 88 «Про заходи щодо реалізації Концепції підвищення правової культури учасників виборчого процесу та референдумів в Україні», але вона по суті нічого не змінила. Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що в даній сфері у нас утворився інформаційний вакуум, де, з одного боку, всі знають що таке правова й політична культура, а з іншого, ніхто в реальному житті не хоче змінювати себе під конкретні вимоги, які пред'являються до соціуму. Ніхто не бажає внести чіткість у дане питання і визначити, що на сьогоднішньому етапі ми робимо покроково для підвищення рівня правової та політичної культури, і, звичайно, абсолютно абстрактно законодавець говорить сьогодні про роль ЗМІ в даному процесі.

1. Fotopoulos T. Mass media, Culture and Democracy // Takis Fotopoulos // [Електронний ресурс] / Fotopoulos T. – Режим доступу : www.inclusivedemocracy.org
2. Галуцько В.В. Культура засобів масової інформації в контексті правової культури [Електронний ресурс] / Галуцько В.В. – Режим доступу : www.law-property.in.ua
3. Про інформацію : Закон України // ВВР України. – 1992.– №48. – Ст. 650.
4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України // ВВР України. – 1993.– №1. – Ст.1.
5. Підлуська І. Політична комунікація: український досвід / І. Підлуська // Медіа-навігатор. – 2001.– № 2. – С. 22.
6. Вимір людського розвитку: права і свободи людини в Україні. – К. : Наук. думка, 2000. – С. 42-45.
7. Егорова М.С. Доступ граждан к правовой информации как условие развития правосознания и формирования правовой культуры / М.С. Егорова // Государство и право. – 2006. – № 9. – С. 108-109.
8. Клімова Г.П. Правове інформування українських громадян засобами масової комунікації / Г.П. Клімова // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». – 2013. – № 1(15). – С.198-206.
9. Тодька Ю.Н. Конституционные основы формирования правовой культуры / Тодька Ю.Н. – Х. : Райдер, 2001. – С. 87.
10. Чекмишев О. Редакційна політика та рівень якісного інформування українських ЗМІ / О. Чекмишев // Медіа-навігатор. – 2001. – № 2.
11. Основні особливості діяльності ЗМІ в Україні. Медіа і вибори 2002 року / Інформ.-аналіт. вид. – 2 002. – лют.–серп. – С. 27.

УДК: 340.147: 341.24(477):061.1.01ЄС

Н. Б. ГАЛЕЦЬКА

НАЦІОНАЛЬНА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ ЄС І УКРАЇНОЮ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена проблематиці форм національної імплементації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Досліджуються особливості імплементації згаданої Угоди у право ЄС та національне право України. Також з'ясовується статус Угоди в системах джерел права ЄС і України.

Ключові слова: *Європейський Союз, Угода про асоціацію, національна імплементація, автоматична інтеграція, матеріальна інкорпорація.*

Галецкая Н.Б. Национальная имплементация соглашения об ассоциации между ЕС и Украиной: некоторые теоретические аспекты

Настоящая статья посвящена проблематике форм национальной имплементации Соглашения об ассоциации между ЕС и Украиной. Исследуются особенности имплементации Соглашения в право ЕС и национальное право Украины. Также определяется статус Соглашения в системе источников права ЕС и Украины.

© ГАЛЕЦЬКА Наталія Богданівна – аспірантка кафедри теорії та філософії права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка